

**O'ZBEK TILIDAGI SAVDO-SOTIQQA OID LEKSIMALARGA
SOTSIOLINGVISTIK YONDASHUV**

Normatova Dilfuza Abdumalik qizi

Terdu LINGVISTIKA : o'zbek tili magistratura bosqichi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilidagi savdo-sotiqqa oid leksimalarga sotsiolingvistik yondashuv, tilning asosiy va muhim xususiyati, tilning boshqa ijtimoiy hodisalardan ajralib turadigan eng asosiy xususiyatlari haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: leksima, sotsiolingvistik yondashuv, ijtimoiy hodisa, ijtimoiy tabiat, lugʻat tarkibi.

Kirish:

Til inson hayotida nihoyatda muhim rol oʻynaydigan hodisadir. Kishining butun hayoti til bilan bogʻlangan boʻlib, til yordamida kishilar oʻzaro fikr almashish imkoniyatiga ega boʻladilar. Shu bilan birga, inson tili nihoyat darajada murakkab, bir - biriga qarama - qarshi boʻlgan sifatlarni oʻzida mujassamlashtirgan hodisadir. Til kishilik jamiyatida uzoq davom etgan tarixiy taraqqiyot jarayonida yaratilgan barcha madaniy va ilmiy boyliklarni saqlaydigan va avloddan - avlodga yetkazib beradigan asosiy vosita boʻlib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Tilning tabiati, mohiyati, kishilik jamiyatida bajaradigan vazifasi, strukturasi, til mexanizm ining ishlash prinsiplari kabi muhim masalalar ilm iy oʻrganishni talab qiladi. Tilning boshqa ijtimoiy hodisalardan ajralib turadigan eng asosiy xususiyatlari shundan iboratki, til jamiyat faoliyatining barcha sohalariga xizmat qiladi. U kishilik jamiyatining tarixiy taraqqiyoti jarayonida yaratilgan konkret - tarixiy norma sifatida jamiyat aʼzolarining hammasiga teng xizmat qiladigan asosiy vositadir. Shuning uchun ham til sinfiy xarakterga ega emas.

Soʻzlovchi insoniyat tomonidan yaratilgan til normalaridan foydalanadi va ushbu tilning qonun-qoidalariga rioya qiladi. Shu bilan bir qatorda, har bir soʻzlovchi ayniqsa, adiblar, olimlar oʻzlarining nutq faoliyati jarayonida tilning rivoji uchun oʻz hissalarini

qo'shadilar. Shunday qilib, til kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan, unga xizmat qiladigan va har doim rivojlanib turadigan o'ziga xos ijtimoiy hodisadir.

Demak, til tabiiy va biologik hodisa emas, tilning paydo bo'lishi va rivojlanishi tabiat qonunlariga bo'ysunmaydi. Aksincha, til kishilarning mehnat faoliyati jarayonida aloqa qilish, fikr almashishga bo'lgan ehtiyojlarini qondiruvchi vosita sifatida paydo bo'lgan.

Natijalar:

Tilning asosiy va muhim xususiyati shundan iboratki, til kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan bo'lib, eng muhim aloqa vositasi sifatida xizmat qiladigan ijtimoiy hodisadir. Tilning ijtimoiy tabiati uning ayrim shaxsda emas, balki jamiyatda mavjudligini taqozo etadi. Til jamiyat tomonidan yaratilgan bo'lib, uning taqdiri ham jamiyat taqdiri bilan chambarchas bog'liqdir.

Til nasldan - naslga, avlodga o'tadigan irsiy hodisa emas, aksincha, til jamiyat taraqqiyotining mahsulidir. Bolaning qaysi tilda so'zlay boshlashi uni o'rab turgan til muhitiga bog'liq. Misol uchun, ingliz bolasi go'dakligidan xitoyliklar orasida tarbiyalansa, u faqat xitoycha so'zlab, o'z ona tilini bilim asligi mumkin. Ammo bolaning biologik belgilari: yuz tuzilishi, sochining rangi va hokazolar o'zgarmagan holda saqlanib qoladi.

Milliy tilning xalq tilidan farqi unda adabiy yozuv shaklining mavjudligidir. Har bir millatning madaniy merosi ana shu tilda o'z aksini topadi. Tilning rivojlanish tarixi jamiyat tarixi bilan uzviy bog'liqdir. Til taraqqiyotida qo'shni xalqlar o'rtasidagi turli munosabatlar, savdo—sotiq va madaniy aloqalar, urushlar o'z ta'sirini qoldiradi. Bu ba'zi tillarga ko'proq, ba'zilariga kamroq ta'sir etadi. Lug'at tarkibi har bir tilning boyligini aks ettiradi. Til so'zga qanchalik boy bo'lsa, fikr va maqsadni shunchalik yaxshi va to'liq bayon etish, eng nozik his-tuyg'ularni ifodalash mumkin.

Muhokama:

Til kishilarning turli faoliyati bilan bevosita bog'langanligi uchun ham tilning lug'at tarkibi uzluksiz o'zgarib turadi. Jamiyatning taraqqiy qilishi, sanoat, qishloq xo'jaligi, savdo-sotiq, fan va texnikaning rivojlanishi bilan tilning lug'at tarkibi ham yangi so'zlar bilan boyib boradi. Chunki kishilarning muhim aloqa vositasi bo'lgan til

yangi soʻzlar bilan boyib turmasdan, jamiyat taraqqiyotidagi oʻzgarishlarni, yangi hodisalarni aks ettirish vazifasini bajara olmay qoladi.

Jamiyatning taraqqiyoti bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan til ijtimoiy tuzumning oʻzgarishini ishlab chiqarishning taraqqiy topishini, fan, texnika va madaniyatning rivojlanishni oʻzida aks ettiradi, buning natijasida koʻplab yangi soʻzlar paydo boʻladi. Shu bilan birga, eskirib qolgan baʼzi soʻzlar isteʼmoldan chiqib ketadi. Bu hodisani hozirgi zamon oʻzbek til taraqqiyotida ham koʻrishimiz mumkin.

Xulosa:

Xulosa oʻrnida shuni aytish joizki, lugʻat tarkibini boyitishda boshqa tillardan soʻz qabul qilish ham muhim rol oʻynaydi. Shuni alohida taʼkidlab oʻtish kerakki, boshqa tillardan birorta ham soʻz kirmagan sof til dunyoda yoʻq, boʻlishi ham mumkin emas. Chunki jamiyat taraqqiyotida turli tillarda soʻzlashuvchilar oʻzaro munosabatda boʻlganlar. Savdo-sotiq, fan-texnika, madaniyat va boshqa sohalarda boʻladigan aloqalar boshqa-boshqa tilda soʻzlovchi xalqlar bir-birining tiliga ozmi-koʻpmi taʼsir qiladi. Shuning uchun har qanday tilning lugʻat tarkibida maʼlum darajada chetdan kirgan soʻzlar boʻladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Xojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lugʻati. - T.: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.
2. Ko'chqortoyev .I, Ko'chqortoyeva R. Tilshunoslikka kirish. - T., 2002.
3. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. -T.: O'qituvchi, 2004.
4. Nurmonov A, Yo'ldoshev B. Tilshunoslik va tabiiy fanlar. -T.; Sharq, 2001.
5. Jamotxonov H.A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -T., 2004.